

Tudje biće kome pripada rad i proizvod rada, u čijoj se službi nalazi rad i za čije uživanje postoji proizvod rada, to biće može biti samo čovjek sam.

Ako proizvod rada ne pripada radniku, ako stoji nasuprot njemu kao tuđa sila, to je moguće samo zato što pripada nekom drugom čovjeku izvan radnika. Ako je njegova djelatnost za njega mučenje, ona mora biti užitak nekom drugom i životna radinost nekom drugom. Samo čovjek sam može biti ta tuđa sila nad ljudima, a ne bogovi, ne priroda.

Neka se još razmisli o prije iznesenom stavu da odnos čovjeka prema samom sebi postaje čovjeku predmetan, zbiljski, tek njegovim odnosom prema drugom čovjeku. Kad se on, dakle, prema proizvodu svog rada, prema svom opredmećenom radu odnosi kao prema tuđem, neprijateljskom, moćnom, od njega nezavisnom predmetu, on se prema njemu odnosi tako da je gospodar toga predmeta drugi, njemu tuđ, neprijateljski, moćan, od njega nezavistan čovjek. Kad se prema svojoj vlastitoj djelatnosti odnosi kao prema neslobodnoj djelatnosti, on se prema njoj odnosi kao da je u službi, pod vlašću, prisilom i jarmom drugoga čovjeka.

Svako samootudjenje čovjeka od sebe i od prirode pojavljuje se u odnosu u koji on sebe i prirodu prema drugim ljudima, koji su od njega različiti. Stoga se religiozno samootudjenje nužno pojavljuje u odnosu laika prema svećeniku, ili pak, budući da se ovdje radi o intelektualnom svijetu, prema posredniku itd. U praktičnom zbiljskom svijetu može se samootudjenje pojaviti samo kroz praktičan, zbiljski odnos prema drugim ljudima. Samo sredstvo pomoću koga se otudjenje događa jest praktično. Otudjenim radom, dakle, čovjek ne proizvodi samo svoj odnos prema predmetu i katu proizvodnje kao prema tuđim i njemu neprijateljskim silama; on proizvodi i odnos u kojima se nalaze i drugi ljudi prema njegovoj proizvodnji i njegovom proizvodu, i odnos u kojem se on nalazi prema tim drugim ljudima. Kao što svojom vlastitom proizvodnjom proizvodi svoje obestvarenje, svoju kaznu, kao što svoj vlastiti proizvod pretvara u gubitak, u proizvod koji mu ne pripada, tako on čini da vlast nad proizvodnjom i nad proizvodom dobije onaj ko ne proizvodi. Kao što sebi otudjuje svoju vlastitu djelatnost, tako strancu daje djelatnost koja mu ne pripada.

Mi smo dosad posmatrali samo odnos sa strane radnika, a kasnije ćemo ga posmatrati i sa strane ne-radnika.